शुद्धे च तैलं त्ववचारणीयं
विड्ङ्गपाठारजनीविपक्वम् ॥
मेदः ससुत्थे तिलकल्कदिग्धं
दत्त्वोपरिष्टाद्विगुणं पटान्तम्।
हुताशतप्तेन सुहुः प्रघट्ट्या-
लोहेन धीमान् दहनं हिताय ॥
प्रलिप्य दार्व्वीमथ लाक्षया वा
प्रतप्तया स्वेदनमस्य कार्य्यम्।
निपात्य वा शस्त्रमपोह्य मेदो-
दहेत् सुपक्वन्त्वथवा विदार्य्यम् ॥
प्रक्षाल्य मूत्रेण तिलैः सुपिष्टैः
सुवर्च्चिकाद्यैर्हरितालमिश्रैः।
ससैन्धवैः क्षौद्रघृतप्रगाढ़ैः
क्षारोत्तरैरेनमभिप्रशोध्य ॥"

इति सुश्रुते चिकित्सितस्थाने ऽष्टादशेऽध्याये ॥)

ग्रन्थिकं, क्ली, (ग्रन्थिभिः कायति प्रकाशते इति। कै+कः।) पिप्पलीमूलम्। (अस्य पर्य्याया यथा, "ग्रन्थिकं पिप्पलीमूलमुषणं चटकाशिरः ॥"

इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे ॥)

ग्रन्थिपर्णम्। गुग्गुलुः। इति मेदिनी। रे। ६॥

ग्रन्थिकः, पुं, (ग्रन्थिभिः पर्व्वभिः कायतीति। ग्रन्थि+कै+कः।) करीरः। (ग्रन्थिना कौटिल्येन कायतीति। कै+कः। यद्वा ग्रन्थः पञ्जिकास्यास्तीति ठन्।) दैवज्ञः। (यथा, महाभारते। १४। ७०। ७।

"तत्र मल्ला नटाश्चैव ग्रन्थिकाः सौखशायिकाः।
स्तुतमागधसङ्घाश्चाप्यस्तुवंस्तं जनार्द्दनम् ॥")

सहदेवाख्यपाण्डवः। इति मेदिनी। के। ८१॥

(नकुलश्च। इयमाख्या तु यदानेन छद्मरूपिणा विराटगृहे वासः कृतस्तदैव जाता। यथा, महाभारते। ४। ३। २।

नकुल उवाच।

"अश्वबन्धो भविष्यामि विराटनृपतेरहम्।
सर्व्वथा ज्ञानसम्पन्नः कुशलः परिरक्षणे।
ग्रन्थिको नाम नाम्नाहं कर्म्मैतत् सुप्रियं मम ॥")

ग्रन्थितं, त्रि, (ग्रन्थ्यते स्म इति। ग्रथि+क्तः।) ग्रथितम्। इत्यमरः। ३। १। ८६॥

ग्रन्थिदला, स्त्री, (ग्रन्थिर्दलेषु पत्रेषु यस्याः।) मालाकन्दः। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिदूर्व्वा, स्त्री, (ग्रन्थिबहुला दूर्व्वा। शाकपार्थिवादिवत् समासः।) मालादूर्व्वा। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिपर्णं, क्ली, (ग्रन्थिषु पर्णानि यस्य। ग्रन्थिप्रचुराणि पर्णानि यस्येति वा।) वृक्षविशेषः। गाँठियाला इति भाषा॥ तत्पर्य्यायः। शुकम् २ वर्हिपुष्पम् ३ स्थौणेयम् ४ कुङ्कुरम् ५। इत्यमरः। २। ४। १३२॥ वर्हिःपुष्पम् ६ वर्हीं ७ पुष्पम् ८ वर्हम् ९ शुकवर्हम् १०। इति तट्टीका॥ स्थौणेयकम् ११ कुशपुष्पम् १२ गुप्तकम् १३। इति रत्नमाला॥ विशीर्णाख्यम् १४ खारामगुच्छकम् १५ वर्हिः १६ शुकपुच्छम् १७ शुकच्छदम् १८। इति ग्रन्थान्तरम्॥ ग्रन्थिकम् १९ काकपुष्पम् २० नीलपुष्पम् २१ सुगन्धम् २२ तैलपर्णकम् २३। अस्य गुणाः। तिक्तत्वम्। तीक्ष्णत्वम्। कटुत्वम्। उष्णत्वम्। दीपनत्वम्। लघुत्वम्। कफवातविषश्वासकण्डूदौर्गन्ध्यनाशित्वञ्च। इति भावप्रकाशः॥ अस्य लेपनगुणः। रूक्षतालक्ष्मीराक्षसज्वरनाशित्वम्। इति राजवल्लभः॥

ग्रन्थिपर्णः, पुं, (ग्रन्थिः पर्व्व तत्प्रचुराणि पर्णान्यस्य।) चोरकनामगन्धद्रव्यम्। इति राजनिर्घण्टः॥ (चोरकशब्दोऽस्य गुणादयो ज्ञेयाः॥)

ग्रन्थिपर्णी, स्त्री, (ग्रन्थिपर्ण+टाप्।) जतुकालता। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिपर्णी, स्त्री, (ग्रन्थिपर्ण+गौरादित्वात् ङीष्।) गण्डदूर्व्वा। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिफलः, पुं, (ग्रन्थियुक्तं फलमस्य।) शाकुरण्डवृक्षः। कपित्थवृक्षः। मदनवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिमत्फलः, पुं, (ग्रन्थिरस्यास्तीति मतुप्। ग्रन्थिमत् पर्व्वविशिष्टं फलं यस्य।) लकुचः। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिमान्, [न्] पुं, (ग्रन्थिरस्त्यस्यास्मिन् वा। ग्रन्थि+मतुप्।) अस्थिसंहारकवृक्षः। हाड़भाङ्गा इति हाड़जोड़ा इति च भाषा। तत्पर्य्यायः। अस्थिसंहारी २ वज्राङ्गी ३ अस्थिशृङ्खला ४। अस्य गुणाः। वातश्लेष्मकफमिदुर्नामनाशित्वम्। अस्थियोक्तृत्वम्। उष्णत्वम्। सारकत्वम्। अम्बरोगपित्तकारित्वम्। रूक्षत्वम्। स्वादुत्वम्। लघुत्वम्। वृष्यत्वम्। पाचनत्वञ्च। इति भावप्रकाशः॥ रत्नमालोक्तपर्य्याया राजवल्लभोक्तगुणाश्चास्थिसंहारशब्दे द्रष्टव्याः॥ (ग्रन्थियुक्ते, त्रि। यथा, कुमारे। ३। ४६।

"कण्डप्रभासङ्गविशेषनीलां
लक्ष्मालवं ग्रन्थिमतीं दधानम् ॥")

ग्रन्थिमूलं, क्ली, (ग्रन्थिर्मूले यस्य।) गञ्जनम्। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिमूला, स्त्री, (ग्रन्थिबहुलं मूलं यस्याः। शाकपार्थिवादित्वात् समासः।) मालादूर्व्वा। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिलं, क्ली, (ग्रन्थिर्विद्यतेऽस्य। ग्रन्थि+"सिध्मादिभ्यश्च।" ५। २। ९७। इति लच्।) पिप्पलीमूलम्। इति राजनिर्घण्टः॥ आर्द्रकम्। इति शब्दचन्द्रिका॥

ग्रन्थिलः, पुं, (ग्रन्थिरस्यास्तीति। "सिध्मादिभ्यश्च।" ५। २। ९७। इति लच्।) विकङ्कतवृक्षः। वँइचि इति भाषा॥ (पर्य्यायोऽस्य यथा,—

"विकङ्कतः सुवाटश्चो ग्रन्थिलः स्वादुकण्टकः।
स एव यज्ञवृक्षश्च कण्टकी व्याघ्रपादपि ॥"

इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे॥) करीरवृक्षः। इत्यमरः। २। ४। ३७, ७७॥ तण्डुलीयशाकम्। हितावली। पिण्डालुः। चोरकनामगन्धद्रव्यम्। विकण्टकवृक्षः। इति राजनिर्घण्टः॥ ग्रन्थियुक्ते त्रि। इति मेदिनी। ले। ८५॥ (यथा, आर्य्यासप्तशत्याम्। ५००।

"रोषेणैव मया सखि! वक्रोऽपि ग्रन्थिलोऽपि कठिनोऽपि।
ऋजुतामनीयतायं सद्यः खेदेन वंश इव ॥")

ग्रन्थिला, स्त्री, (ग्रन्थिल+टाप्।) भद्रमुस्ता। (भद्रमुस्ता शब्देऽस्या गुणादिकं ज्ञातव्यम्॥) मालादूर्व्वा। गण्डदूर्व्वा। इति राजनिर्घण्टः॥

ग्रन्थिवर्द्धी, [न्] पुं, (ग्रन्थिभिर्वर्द्धते इति। वृह वृद्धौ+णिनिः।) ग्रन्थिपर्णवृक्षः। इति शब्दचन्द्रिका॥

ग्रन्थिहरः, पुं, (ग्रन्थिं कौटिल्यं हरति परकृतकुटिलतां कार्य्यजटिलतां वा विभेदयतीत्यर्थः। ग्रन्थि+हृ+अच्।) अमात्यः। मन्त्री। इति त्रिकाण्डशेषः॥

ग्रन्थीकं, क्ली, (ग्रन्थिभिः कायतीति। ग्रन्थि+कै+कः। निपातनात् दीर्घत्वम्।) ग्रन्थिकम्। पिप्पलीमूलम्। इति द्विरूपकोषः॥

ग्रस, उ ड भक्षणे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (भ्वां-आत्मं-सकं-सेट्।) रेफयुक्तः। उ, ग्रसित्वा ग्रस्त्वा। ड, ग्रसते। हिमांशुमाशु ग्रसते। इति माघः। इति दुर्गादासः॥

ग्रस, कि आसे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (चुरां—पक्षे भ्वां-परं-सकं सेट्।) रेफयुक्तः। कि, ग्रासयति फलं लोकः। ग्रसति तव सुखेन्दुं पूर्णचन्द्रं विहाय। इमं ग्रहणे पठन्ति केचित्। इति दुर्गादासः॥

ग्रस्तं, त्रि, (ग्रस्यते स्म इति। ग्रस+क्तः। "ग्रस्य विभाषा।" ७। २। १५। इति इड्भावः।) सुप्तवर्णपदम्। असम्पूर्णवाक्यम्। भुक्तम्। (यथा, रामायणे। २। ४२। १२।

"राज्ञो नातिबभौ रूपं ग्रस्तस्यांशुमतो यथा ॥")

खादितम्। इत्यमरः। १। ६। २०॥ (आक्रान्तम्। यथा, याज्ञवल्क्ये। ३। २४४।

"दीर्घतीव्रामयग्रस्तं ब्राह्मणं गामथापि वा ॥")

ग्रह, ग ञ ग्रहणे। इति कविकल्पद्रुमः॥ (क्र्यां-उभं-सकं-सेट्।) ग ञ, गृह्णाति गृह्णीते। इति दुर्गादासः॥

ग्रह, ऊ कि आदाने। इति कविकल्पद्रुमः॥ (चुरां-पक्षे भ्वां-परं-सकं-सेट्।) ऊ, अग्रहीत् अग्राहीत्। कि, ग्राहयति ग्रहति। एष क्रादिरेव मन्यते तत्राप्यात्मनेपदी एव। इति दुर्गादासः॥

ग्रहः, पुं, (गृह्णाति गतिविशेषानिति। यद्वा, गृह्णाति फलदातृत्वेन जीवानिति। ग्रह+"विभाषा ग्रहः।" ३। १। १४३। इति पक्षे अच्।) सूर्य्यादिनव। यथा। रविसोममङ्गलबुधबृहस्पतिशुक्रशनिराहुकेतवः। (यदुक्तम्,—

"सूर्य्यश्चन्द्रो मङ्गलश्च बुधश्चापि बृहस्पतिः।
शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति नव ग्रहाः॥"
"लोकानद्रीन् स्वरान् धातून् सुगीन् द्वीपान् ग्रहानपि।
समिधः सप्त सङ्ख्याताः सप्तजिह्वा हविर्भुजः॥"